

ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Μαρία Χιόνη*

1. Σεξουαλική αγωγή-σεξουαλικότητα

Ο παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας περιγράφει τη σεξουαλικότητα ως εξής: «η σεξουαλικότητα είναι φυσικό και φυσιολογικό συστατικό της ανθρώπινης ύπαρξης και αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της προσωπικότητας του καθενός, είτε αυτός είναι άνδρας, είτε γυναίκα, είτε παιδί. Είναι μια βασική ανάγκη και μια πλευρά της ανθρώπινης ύπαρξης, την οποία δεν μπορούμε να απομονώσουμε από τις άλλες πλευρές της ζωής μας. Η σεξουαλικότητα δεν είναι συνώνυμη με την σεξουαλική επαφή, ούτε είναι άθροισμα της ερωτικής μας ζωής. Η σεξουαλική επαφή ή η σεξουαλική δραστηριότητα μπορεί να αποτελεί μέρος της σεξουαλικότητας, αλλά εξίσου μπορεί και όχι. Η σεξουαλικότητα είναι κάτι πολύ περισσότερο. Είναι μορφή ψυχικής ενέργειας, την οποία μεταφέρουμε μέσα σε όλες μας τις στιγμές σαν ένα μέρος της συνολικής έκφρασης της ύπαρξής μας. Μας ωθεί να δημιουργούμε σχέσεις, οι οποίες μας προσφέρουν συναισθηματική ασφάλεια, ζεστασιά και ευτυχία. Η σεξουαλικότητα επηρεάζει τη σκέψη μας, τα συναισθήματά μας, τις ενέργειές μας και με αυτόν τον τρόπο τη φυσική και πνευματική μας υγεία»

Απώτερος σκοπός της σεξουαλικής αγωγής είναι η ισορροπία μεταξύ των τριών διαστάσεων της σεξουαλικής υγείας. Η πρώτη διάσταση είναι η σωματική και αφορά στην αποφυγή μολύνσεων και ανεπιθύμητων κυήσεων. Η δεύτερη διάσταση είναι η ψυχική και αφορά στην απαλλαγή από αρνητικά συναισθήματα, όπως φόβο, ενοχή, ντροπή, την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, την εξοικείωση με τη σεξουαλικότητα, το σεβασμό του εαυτού μας και των άλλων. Η τρίτη διάσταση είναι η κοινωνική και αφορά στην επιλογή των ερωτικών σχέσεων σύμφωνα με ατομικές αξίες και πεποιθήσεις και όχι κάτω από ποικίλες επιρροές.

Τα σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα των ταχύτατων αλλαγών σε όλα τα επίπεδα σε συνδυασμό με την παραπληροφόρηση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον τύπο, που διαμορφώνουν πρότυπα σεξουαλικής συμπεριφοράς, καθιστούν την εφαρμογή προγραμμάτων σεξουαλικής υγείας στη σχολική κοινότητα ζήτημα πρώτης προτεραιότητας.

2. Σεξουαλική αγωγή στο σχολείο

Η σεξουαλική αγωγή και οι διαφυλικές σχέσεις αποτελούν αντικείμενα του σύγχρονου σχολείου, τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη ενότητα των θεμάτων της αγωγής και της προαγωγής υγείας. Μέσω ορθά σχεδιασμένων και αξιολογημένων προγραμμάτων παρέχεται στη μαθητική κοινότητα όχι μόνο έγκυρη πληροφόρηση αλλά επιπλέον διαμορφώνονται υγιείς στάσεις και συμπεριφορές. Η περιέργεια για τα σεξουαλικά θέματα αρχίζει να αναπτύσσεται από τις μικρές ηλικίες. Μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι όλα σχεδόν τα παιδιά της ηλικίας των 4,5 ή 6 ετών αρχίζουν να αναπτύσσουν μια πρώτη εικόνα της σεξουαλικότητάς τους. Επομένως είναι φανερό ότι η σεξουαλική αγωγή πρέπει να αρχίζει από το νηπιαγωγείο και να αναπτύσσεται σπειροειδώς κατά τη διάρκεια της δωδεκαετούς εκπαίδευσης.

3. Σημασία της οικογένειας ως προς την αποδοχή της σεξουαλικής αγωγής

Παραδοσιακά ανήκε στην οικογένεια η προσέγγιση του θέματος της σεξουαλικής υγείας. Συχνά οι γονείς δηλώνουν αδυναμία να εκπληρώσουν αυτό το έργο, λόγω ελλιπούς ενημέρωσης ή άλλων δυσκολιών. Τότε έρχεται το σχολείο να καλύψει το

κενό. Προϋπόθεση επιτυχίας του εγχειρήματος είναι η αποδοχή της αναγκαιότητας τέτοιων δραστηριοτήτων από τους γονείς οι οποίοι θα λειτουργούν συμπληρωματικά – συνδυαστικά για την υποστήριξή τους. Προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται ότι δρα θετικά η επικοινωνία του συντονιστή εκπαιδευτικού του προγράμματος με τους γονείς μέσω ενημερωτικής επιστολής και η πρόσκληση για συνάντηση. Έτσι αμβλύνονται οι φόβοι για πιθανή προτροπή των μαθητών σε πρόωρες σεξουαλικές σχέσεις ή για έκθεση σε ακούσματα ακατάλληλα για την ηλικία τους. Είναι σημαντικό να τονιστεί αφενός μεν ότι οι παρεμβάσεις αγωγής υγείας που ξεκινούν στην πρώιμη εφηβεία έχουν μεγαλύτερη επιτυχία στη μείωση των επικίνδυνων συμπεριφορών αφετέρου δε ότι δεν υπάρχουν δεδομένα σύμφωνα με τα οποία, όταν η σεξουαλική αγωγή αρχίζει νωρίς, ενθαρρύνει τους πειραματισμούς ή αυξάνει τη σεξουαλική δραστηριότητα. Επιπλέον ενθαρρύνεται η εμπλοκή των γονέων σε κοινές δραστηριότητες με τα παιδιά τους και η δημιουργία ομάδων με μέλη τους ίδιους. Υπάρχουν μάλιστα εκπαιδευτικά υλικά με σχετικά παραδείγματα, πχ δημιουργία χάρτας ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου στο σπίτι. Αυτή έχει στόχο την αποφυγή των κινδύνων από τη διακίνηση πορνογραφικού υλικού και την παρενόχληση από παιδεραστές - εφόσον αρκετοί από αυτούς χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο χώρο για να παρασύρουν νέα άτομα σε συναντήσεις ποικίλου περιεχομένου ή ακόμα και να τα απαγάγουν.

4. Υποστηρικτικό δίκτυο

Το υποστηρικτικό δίκτυο για την επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων είναι θεμελιώδες. Η Δικτύωση γίνεται: α) σε επίπεδο Διεύθυνσης Εκπαίδευσης: η αποδοχή από τον Διευθυντή της Διεύθυνσης της αναγκαιότητας και της προτεραιότητας του θέματος όταν πρόκειται για εγκρίσεις πραγματοποίησης σεμιναρίων, ημερίδων, εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, εκπαιδευτικών επισκέψεων, παρουσίας των σχολικών μονάδων σε εκδηλώσεις επιστημονικών φορέων β) σε επίπεδο σχολικής κοινότητας: η αποδοχή τέτοιας θεματολογίας από τον Διευθυντή και από το σύνολο του συλλόγου διδασκόντων. Η υποστήριξη συναδέλφων για πρακτική συνεργασία στην καθημερινή σχολική ρουτίνα. Η ενθάρρυνση της συνεργασίας ανδρών-γυναικών καθηγητών. Η συνεργασία με άλλα σχολεία. Η επικοινωνία και η συνεργασία με τον σύλλογο γονέων και κηδεμόνων (σε ερωτηματολόγιο που δόθηκε μαθητής απάντησε ότι οι γονείς του δεν γνωρίζουν ότι συμμετέχει σε πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής) γ) σε επίπεδο τοπικής κοινότητας: με τη συνεργασία της τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών φορέων και της εκκλησίας δ) σε επίπεδο φορέα: δεδομένης της ιδιαιτερότητας του θέματος χρειάζεται η επιστημονική κάλυψη από εξειδικευμένους κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς. Η αποτελεσματικότητα της κάλυψης έχει να κάνει κυρίως με την εμπειρία των μελών των φορέων για τις ανάγκες της ιδιόμορφης σχολικής πραγματικότητας σε γνωστικό και επικοινωνιακό επίπεδο ε) σε επίπεδο Υπευθύνου Αγωγής Υγείας: πρέπει να πιστεύει ο ίδιος στις αρχές και στους στόχους της σεξουαλικής αγωγής. Ο ρόλος του είναι κομβικός, διαμεσολαβητικός, διευκολυντικός, υποστηρικτικός, εφόσον πρέπει να διαπραγματευτεί με όλους τους προηγούμενους, ανοίγοντας κανάλια επικοινωνίας, ξεπερνώντας δυσκολίες πάσης φύσεως και αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα της πρόληψης.

5. Ρόλος των συντονιστών στα προγράμματα σεξουαλικής υγείας

Ένας συντονιστής προγραμμάτων σεξουαλικής υγείας, αφού έχει μια ολοκληρωμένη σχετική εκπαίδευση, κάνει μελετημένες κινήσεις προκειμένου να έχει ομαλή εξέλιξη η προσπάθειά του. Επιλέγει τον κατάλληλο χρόνο για την εκπόνηση του προγράμματος, με το να αποφύγει να το υλοποιήσει την πρώτη χρονιά που βρίσκεται σε μια σχολική μονάδα. Μπορεί να ξεκινήσει με ένα πρόγραμμα διαφορετικού αντικειμένου όπως διατροφή, εξαρτησιογόνες ουσίες, ψυχική υγεία, δικαιώματα του

παιδιού στο οποίο θα προσθέσει και τη διάσταση της σεξουαλικότητας. Ταυτόχρονα διερευνά το περιβάλλον, διαμορφώνει το υποστηρικτικό του δίκτυο και ετοιμάζεται. Υποστηρικτικά δρουν και οι εκπαιδευτικές παρεμβάσεις σε αντίστοιχα θέματα. Βοηθά ακόμα ο εναλλακτικός τίτλος του προγράμματος, πχ: συζητώντας με τους εφήβους, χωρίς άμεση αναφορά στην επίμαχη ορολογία. Το σπουδαιότερο όμως από όλα είναι η προσωπική στάση του εκπαιδευτικού. Ένας εκπαιδευτικός που βρίσκεται σε αρμονία με τη δική του σεξουαλικότητα και το φύλο του συζητάει άνετα και/ή στα πλαίσια του μαθήματός του, θέματα που αφορούν στις σχέσεις των δύο φύλων και στη σεξουαλική συμπεριφορά. Οι μαθητές επηρεάζονται άμεσα από τον τρόπο απάντησής του, από τη δυνατότητα σφαιρικής αντίληψης του θέματος και πάνω από όλα από το σεβασμό που δείχνει στις ερωτήσεις και τις απαντήσεις τους. Χρησιμοποιεί και το κρυφό και το φανερό πρόγραμμα. Γιατί στο σχολείο που προάγει την υγεία υπάρχουν δύο προγράμματα. Το φανερό είναι το επίσημο: το σχολικό ωράριο, η διδασκόμενη ύλη, οι αργίες, οι γιορτές, πχ σε Χριστουγεννιάτικη γιορτή γράφτηκε, σκηνοθετήθηκε και παρουσιάστηκε από τα μέλη της ομάδας Αγωγής Υγείας δρώμενο σχετικό με το AIDS (συνδυάστηκε πολύ πετυχημένα με το θέμα περιστατικό που αφορούσε σε έξοδο εφήβων για πρωτοχρονιάτικο πάρτυ). Ο ευαισθητοποιημένος σε θέματα σεξουαλικής αγωγής εκπαιδευτικός εκσυγχρονίζει την υποχρεωτική και ενιαία διδασκόμενη ύλη με έννοιες και μεθόδους διδασκαλίας που προωθούν μέσα από κάθε μάθημα ή δραστηριότητα την σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία στις τρεις διαστάσεις της (σωματική ψυχική-κοινωνική) και καλλιεργούν τη συμμετοχή και το πνεύμα συνεργασίας. Έτσι δημιουργείται κλίμα εμπιστοσύνης και ζεστή ατμόσφαιρα απαραίτητα συστατικά για να ανοιχτεί ένα θέμα τόσο λεπτό όπως το συγκεκριμένο.

Το κρυφό πρόγραμμα μεσολαβεί σιωπηρά και εκσυγχρονίζει τη μονολιθικότητα του φανερού. Αξιοποιούνται οι εκδρομές, το ανέβασμα θεατρικών παραστάσεων, η διεξαγωγή σχολικών χορών σαν μέσα κοινωνικοποίησης και δίνεται η ευκαιρία στους νέους να εξερευνήσουν το ρόλο του φύλου τους εφόσον φθάνοντας στην εφηβεία ή βιώνοντάς την, άφθονος χρόνος και ενέργεια αφιερώνεται σε αυτά τα ζητήματα.

5.Θεματικές ενότητες

Τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής – διαφυλικών σχέσεων θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν επιμέρους ενότητες, όπως: ο προσωπικός μου χώρος, το σώμα μου, αυτοεκτίμηση, συναισθήματα, εφηβεία, σεξουαλικότητα, έρωτας, φιλία, συντροφικότητα, λειτουργία γεννητικού συστήματος, αντισύλληψη, εφηβικές εγκυμοσύνες, ΣΜΝ, Ηπατίτιδες, AIDS, λήψη αποφάσεων, οικογένεια, ισότητα των φύλων, σεξουαλική βία, βία ανάμεσα στους ερωτικούς συντρόφους, πορνογραφία, σεξουαλικός τουρισμός, παράνομη διακίνηση παιδιών/εφήβων/γυναικών, δικαιώματα του παιδιού, ανθρώπινα δικαιώματα, ερωτική ποίηση/τραγουδι/λογοτεχνία/χορός, δεξιότητες ασφαλούς πλοήγησης στο διαδίκτυο /οι ερωτικές σχέσεις στην εποχή του διαδικτύου, παραπληροφόρηση – ερωτικοποίηση της διαφήμισης, δεξιότητες για το πώς μπορώ να προστατεύσω τον εαυτό μου και τους άλλους, πώς και πού θα βρω βοήθεια για εμένα και τους άλλους

6. Στοιχεία επιτυχημένων προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής

Ο Κίρμπι υποστηρίζει ότι τα αποτελεσματικά προγράμματα σεξουαλικής αγωγής συνδυάζουν τα εξής κοινά στοιχεία: α) στοχεύουν στη μείωση μίας ή περισσότερων επικίνδυνων σεξουαλικών συμπεριφορών β) πίσω από το σχεδιασμό έχουν ένα θεωρητικό υπόβαθρο που δείχνει από τι επηρεάζονται οι συμπεριφορές οι συνδεόμενες με την υγεία γ) προσφέρουν μια σταθερή ενδυνάμωση σε ένα σαφές μήνυμα (πχ χρήση προφυλακτικού), δ) παρέχουν βασική και έγκυρη ενημέρωση για τους κινδύνους της νεανικής σεξουαλικής δραστηριότητας και για τις μεθόδους

προφύλαξης ε) περιέχουν δραστηριότητες οι οποίες αφορούν στις κοινωνικές πιέσεις που επηρεάζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά, πρακτικές επικοινωνίας και δεξιότητες διαπραγμάτευσης στ) εφαρμόζουν εκπαιδευτικές μεθόδους σχεδιασμένες να εμπλέκουν τους συμμετέχοντες και να τους κάνουν να οικειοποιούνται την πληροφορία ζ) ενσωματώνουν στόχους σχετικούς με την συμπεριφορά και υλικά κατάλληλα για την ηλικία, τη σεξουαλική εμπειρία και την κουλτούρα των παιδιών και των νέων η) διαρκούν περισσότερο από ένα δίωρο και θ) εμπλέκουν καθηγητές ή συνομήλικους εκπαιδευτές που πιστεύουν στο πρόγραμμα και είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι. Επίσης η αξιολόγηση είναι εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο ενός πετυχημένου προγράμματος σεξουαλικής υγείας. Θα πρέπει να προβλεφθεί από τη στιγμή που θα σχεδιασθεί η παρέμβαση και περιλαμβάνει δύο στάδια. Την αξιολόγηση της διαδικασίας και την αξιολόγηση του άμεσου αποτελέσματος.

7. Αναμενόμενα αποτελέσματα

Η αποτελεσματική εκπαίδευση σε θέματα σεξουαλικής υγείας αναπτύσσει δεξιότητες διαπραγμάτευσης και λήψης απόφασης, διεκδίκησης και ενεργητικής ακρόασης. Διευκολύνει την αναγνώριση των πιέσεων και την υιοθέτηση τρόπων αντίστασης σε αυτές αλλά και την προσέγγιση και την αντιμετώπιση των προκαταλήψεων. Ακόμα βοηθά στο να μάθουν οι νέοι να ρωτούν και να ξεχωρίζουν πηγές βοήθειας και συμβουλευτικής, όπως η οικογένεια, η κοινότητα ή οι υπηρεσίες υγείας και να διαφοροποιούν τη σωστή από τη λάθος πληροφόρηση. Επιπλέον προάγει την κριτική σκέψη στη διαπραγμάτευση μιας σειράς ηθικών και κοινωνικών ζητημάτων. Η ανάπτυξη κριτικής σκέψης και δεξιοτήτων διαπραγμάτευσης είναι πολύ σημαντική από τη στιγμή που οι έφηβοι είναι εκτεθειμένοι σε μία ευρεία γκάμα πεποιθήσεων και στάσεων οι οποίες μερικές φορές εμφανίζονται στις μέρες μας αλληλοσυγκρουόμενες και συγκεχυμένες.

Για να ευοδωθούν τα παραπάνω χρειάζεται συστηματική εφαρμογή και αξιολόγηση των προγραμμάτων σεξουαλικής υγείας σε όλες της βαθμίδες της εκπαίδευσης. Με την αρμονική συνεργασία των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων προετοιμάζονται οι σημερινοί μαθητές και αυριανοί ενήλικες για μια πιο ευτυχισμένη προσωπική και οικογενειακή ζωή.

* Η Μαρία Χιόνη είναι Υπεύθυνη Αγωγής Υγείας της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Α΄ Αθήνας και μέλος του ΔΣ του Πανελληνίου Συλλόγου Εκπαιδευτικών Αγωγής Υγείας

Βιβλιογραφία

- Βαϊδάκης Ν. Η σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου. Βήτα- Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΠΕ. Αθήνα, 2005
- Γκούβρα Μ., Κυρίδης Α., Μαυρικάκη Ε. Αγωγή Υγείας & Σχολείο. Παιδαγωγική και Βιολογική Προσέγγιση. Τυπωθήτω-Δαρδανός. Αθήνα, 2001
- Gerouki, M., (2009). “Innovations” on hold: sex education in the Greek primary schools. *Health Education*, 109 (1), 49–65
- WHO, Unesco, Ευρωπαϊκή Ένωση, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας. Αγωγή Υγείας στο Σχολείο για την πρόληψη του AIDS και των ΣΜΝ. Σειρά βιβλίων για το σχεδιασμό προγραμμάτων πρόληψης. Μαθητικές δραστηριότητες. Αθήνα, 1997
- WHO, Unesco, Ευρωπαϊκή Ένωση, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας. Αγωγή Υγείας στο Σχολείο για την πρόληψη του AIDS και των ΣΜΝ. Σειρά βιβλίων για το σχεδιασμό προγραμμάτων πρόληψης. Βιβλίο του Καθηγητή. Αθήνα, 1997
- Downie RS. Ethics in health education: an introduction. In *Ethics in Health Education* by Doxiadis, S (editor), Wiley 1990, England
- Ένωση Κλινικής Σεξολογίας της Ισπανίας. Θέλω να μάθω για το σεξ. Καστανιώτης. Αθήνα, 2003
- Kirby D. Emerging answers: research finding on programs to reduce teen pregnancy (summary). Washington, DC: National Campaign to prevent teen pregnancy, 2001
- Κέντρο εκπαίδευσης για την πρόληψη της χρήσης ναρκωτικών και την προαγωγή της υγείας. ΕΠΨΥ-OKANA. Στηρίζομαι στα πόδια μου. Εκπαιδευτικό υλικό αγωγής υγείας. Αθήνα, 1996
- Κρεατσάς Γ. Σεξουαλική αγωγή και οι σχέσεις των δύο φύλων. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα, 2003
- McKenzie J et al. Planning, Implementing and Evaluating Health Promotion Programs. Allyn and Bacon, 2001
- Merakou K et al. Knowledge, attitudes and behaviour after 15 years of HIV/AIDS prevention in schools. *European Journal of Public Health*. 2002; 12:90-93
- Merakou K, Kourea-Kremastinou J. Peer education in HIV prevention: an evaluation in schools. *European Journal of Public Health*. 2006; Vol 16, No 2, 128-132
- Μεράκου Κ, Κουρέα – Κρεμαστινού Τζ. Αγωγή Υγείας με τη Βιωματική Μέθοδο Εκπαίδευσης. «Σεξουαλική Υγεία». ΥΠΕΠΘ, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας. Τομέας Δημόσιας και Διοικητικής Υγιεινής. Αθήνα, 2002
- Matziou V., Perdikaris P., Petsios K., Gymnopolou E., Galanis P., Brokolaki H. (2009). Greek students’ knowledge and sources of information regarding sex education. *International Nursing Review* 56, 354–360
- Ντυμόν Β., Μπυρλέ Μ. Κάποιος μ’ ενοχλεί. Σύγχρονοι Ορίζοντες. Αθήνα, 2000
- Pick S. Πλάθοντας τη ζωή. Φυτράκης. Αθήνα, 1997
- Χιόνη Μ. Σεξουαλική κακοποίηση του παιδιού και του εφήβου. Η θέση του εκπαιδευτικού. Στο: Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία. Ελληνικό Σεξολογικό Ινστιτούτο. Αθήνα, 1998

- Χιόνη Μ. Ασφαλής πλοήγηση στο διαδίκτυο. Εισήγηση στην Ημερίδα της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Α΄ Αθήνας για το Περιβάλλον, την Υγεία, τον Πολιτισμό και τον Καταναλωτισμό. Αθήνα, 2006 (αδημοσίευτη)
- Χιόνη Μ. Σεξουαλική αγωγή στη Δυτική Αττική. Εισήγηση στο 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Οικογενειακού Προγραμματισμού. Αθήνα, 2006 (αδημοσίευτη)
- Χιόνη Μ. Δράση μαθητών για την πρόληψη του AIDS. Ανακοίνωση στο 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημόσιας Υγείας & Υπηρεσιών Υγείας. Αθήνα, 2008
- Χιόνη Μ. Παρέμβαση Προαγωγής Σεξουαλικής Υγείας στη Σχολική κοινότητα. Ανακοίνωση στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Προαγωγής και Αγωγής Υγείας. Αθήνα, 2008
- Χιόνη Μ. Μία πρόταση προγράμματος πρόληψης στο σχολείο για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής κακοποίησης. Πρόσωπο. Τριμηνιαίο περιοδικό της Κίνησης ΠΡΟΤΑΣΗ. Ιαν, Φεβρ. Μαρτ. 60 (1): 20-23, 2009
- Χιόνη Μ. Η Σεξουαλική Αγωγή Υγείας στην Ελληνική Σχολική Κοινότητα. ΝΕΑ ΥΓΕΙΑ, Απρίλ, Μάιος, Ιουν. 64 (1) :11, 2009
- Τούντας Γ. Κοινωνία και Υγεία. Οδυσσέας/ Νέα Υγεία. Αθήνα, 2000
- Tountas Y, Dimitrakaki C. Health Education for Youth. Ped. Endocrinol. Rev. 2006; 1:222-225
- ΥΠΕΠΘ- ΕΙΝ. Αγωγή Υγείας. Σεξουαλική Αγωγή - Διαφυλικές Σχέσεις. Βιβλίο του μαθητή και βιβλίο του καθηγητή. Ηλικία: 11-15 & 15-18 χρονών. Αθήνα, 2000
- ΥΠΕΠΘ- ΕΙΝ. Συζητήσεις εφήβων. Ψυχική Υγεία .Διαπροσωπικές σχέσεις. Εγχειρίδιο και βιβλίο για τον καθηγητή. Τετράδιο για τον μαθητή.
- ΥΠΕΠΘ- ΕΙΝ. Αγωγή Υγείας. Ψυχική υγεία -Διαπροσωπικές σχέσεις.11-14 ετών. Αθήνα, 2000